

Фінанси

УДК 336.221:330.564

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20595585>

**ЗАРУБІЖНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФІСКАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
НЕРІВНОСТІ ДОХОДІВ ТА БАГАТСТВА ЯК ОРІЄНТИР ДЛЯ
ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ**

Валігура Тетяна Володимирівна

доктор філософії, викладач кафедри фінансів ім. С. І. Юрія, Західноукраїнський
національний університет, м. Тернопіль, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1297-0907>

Прийнято: 14.12.2025 | Опубліковано: 30.12.2025

Анотація. У статті досліджено зарубіжний інструментарій фіскального регулювання нерівності доходів та багатства й окреслено можливості його врахування в податковій політиці України. Актуальність теми зумовлена значним розшаруванням українського суспільства за рівнем доходів і майна, що поглиблюється в умовах повномасштабної війни, а також потребою адаптації національної фіскальної системи до стандартів Європейського Союзу в контексті набуття Україною статусу держави-кандидата. Мета дослідження полягає у верифікації сформованих фіскальних імперативів зниження нерівності позитивною світовою практикою та обґрунтуванні напрямів реформування вітчизняного податкового інструментарію. Проаналізовано рівень мінімальної заробітної плати як базового соціального стандарту в країнах – членах ЄС та країнах-кандидатах, де Україна має найнижчий законодавчо затверджений показник. Розглянуто середні та найвищі законодавчо встановлені ставки

персонального прибуткового податку в країнах ОЕСР, що засвідчує переважання прогресивних шкал оподаткування доходів громадян і наявність неоподаткованого мінімуму. Окрему увагу приділено оподаткуванню спадщини й дарування, диференційованим ставкам податку на додану вартість, податку на чисте багатство та рівню відповідальності за порушення податкового законодавства на прикладі досвіду США. За результатами зіставлення обґрунтовано доцільність запровадження в Україні прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб із нульовою ставкою на рівні фактичного прожиткового мінімуму, диференціації ставок податку на спадщину за ступенем споріднення, поширення знижених ставок ПДВ на продукти харчування та поступового посилення податкового контролю. Зроблено висновок, що механізми світової фіскальної практики є цінним орієнтиром для формування власних підходів зменшення нерівності з урахуванням соціально-економічного становища держави.

Ключові слова: *фіскальне регулювання, нерівність доходів, багатство, прогресивне оподаткування, персональний прибутковий податок, податок на спадщину, податок на додану вартість, податкова політика*

FOREIGN INSTRUMENTS OF FISCAL REGULATION OF INCOME AND WEALTH INEQUALITY AS A REFERENCE POINT FOR UKRAINE'S TAX POLICY

Tetiana Valihura

PhD, Lecturer of the Department of Finance named after S. I. Yuriy, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

Abstract. The article examines foreign instruments of fiscal regulation of income and wealth inequality and outlines the opportunities for taking them into account in the tax

policy of Ukraine. The relevance of the topic stems from the considerable stratification of Ukrainian society by the level of income and property, which deepens under the conditions of a full-scale war, as well as from the need to adapt the national fiscal system to the standards of the European Union in the context of Ukraine acquiring the status of a candidate state. The aim of the study is to verify the formulated fiscal imperatives of inequality reduction against sound world practice and to substantiate the directions for reforming the domestic tax instruments. The level of the minimum wage as a basic social standard is analysed across EU member states and candidate countries, where Ukraine has the lowest statutory indicator. The average and top statutory rates of personal income tax in OECD countries are considered, which confirms the prevalence of progressive scales of taxation of citizens' incomes and the existence of a tax-free minimum. Particular attention is paid to inheritance and gift taxation, differentiated value added tax rates, the net wealth tax and the level of liability for violations of tax legislation using the example of the United States. Based on the comparison, the article substantiates the expediency of introducing in Ukraine a progressive taxation of personal income with a zero rate at the level of the actual subsistence minimum, differentiation of inheritance tax rates by the degree of kinship, the extension of reduced VAT rates to foodstuffs, and a gradual strengthening of tax control. It is concluded that the mechanisms of world fiscal practice constitute a valuable reference point for shaping Ukraine's own approaches to reducing inequality with regard to the socio-economic situation of the state.

Keywords: *fiscal regulation, income inequality, wealth, progressive taxation, personal income tax, inheritance tax, value added tax, tax policy*

Постановка проблеми

Нерівність у розподілі доходів та багатства залишається однією з найгостріших соціально-економічних проблем сучасності, а в Україні вона набуває особливої гостроти в умовах повномасштабної війни, що супроводжується руйнуванням продуктивних сил, падінням реальних доходів і

зростанням частки населення за межею бідності. Згладжування такої нерівності є передусім завданням фіскальної політики держави, інструментарій якої впливає як на первинний розподіл доходів, так і на їх перерозподіл через систему податків та соціальних видатків.

Історія становлення фіскальних систем розвинених економік налічує багато століть, упродовж яких сформувалися апробовані механізми збалансування фіскальної та регулюючої функцій податків. Набуття Україною статусу держави – кандидата на вступ до Європейського Союзу актуалізує потребу адаптації національної податкової системи до європейських стандартів, а отже, і потребу критичного осмислення зарубіжного досвіду фіскального регулювання нерівності доходів та багатства. Відповідно, верифікація сформованих фіскальних імперативів зниження нерівності позитивною світовою практикою набуває не лише теоретичного, а й виразного прикладного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика фіскального впливу на нерівність доходів та багатства перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників. Вплив податкових інструментів на майнове розшарування українського суспільства ґрунтовно проаналізовано А. Соколовською та Л. Райною, які обґрунтували обмежений перерозподільний потенціал чинної моделі оподаткування доходів [1]. Теоретичний базис фіскального регулювання розподілу доходів і багатства, а також систему відповідних імперативів окреслено Т. Валігурою [2]. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб та чинники її підвищення досліджено І. Волоховою [3].

Зарубіжна наукова традиція приділяє значну увагу зв'язку оподаткування з концентрацією капіталу й багатства. Фундаментальні засади аналізу довгострокової динаміки нерівності закладено у працях Т. Пікетті [4]. Емпіричні дослідження міжгенераційної мобільності багатства, проведені А. Адермоном, М. Ліндалем і Д. Вальденстромом, засвідчують вирішальну роль спадщини у

відтворенні майнової нерівності [5], а С. Бастані та Д. Вальденстром обґрунтовують підходи до оптимального оподаткування капіталу [6]. Концептуальні аргументи на користь підвищеного оподаткування успадкованого багатства порівняно із заробленими доходами розвинуто Т. Пікетті, Е. Саезом і Г. Зукманом [7].

Попри ґрунтовність наявних напрацювань, бракує системного зіставлення сформованих для України фіскальних імперативів зниження нерівності доходів і багатства з конкретним інструментарієм, апробованим у країнах ЄС та ОЕСР. Саме потреба верифікації таких імперативів позитивною світовою практикою й визначає напрям цього дослідження.

Формулювання цілей статті

Метою статті є верифікація сформованих фіскальних імперативів зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві позитивною світовою фіскальною практикою, а також обґрунтування напрямів удосконалення вітчизняного податкового інструментарію. Досягнення мети передбачає послідовний розгляд зарубіжного досвіду застосування базових соціальних стандартів, прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб, оподаткування спадщини та дарування, диференціації ставок податку на додану вартість, оподаткування багатства й майна, а також механізмів податкового контролю та відповідальності.

Виклад основного матеріалу

У більшості країн світу історія становлення фіску налічує багато століть, протягом яких формувалися підходи щодо оптимізації застосування інструментарію фіскальної політики загалом та забезпечення балансу між фіскальною й регулюючою функціями податків зокрема. Відповідно, з ретроспективи та сучасної практики ведення фіскальної політики успішних економік можна почерпнути неоціненний досвід фіскального регулювання

доходів та багатства в суспільстві, адже проблема їх нерівномірного розподілу є не лише в Україні.

В розвинених країнах світу використання окремих інструментів фіскальної політики імперативно здійснюється за позитивно апробованими світовою практикою механізмами. Тому доцільно верифікувати сформовані нами фіскальні імперативи зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві позитивною світовою фіскальною практикою.

Базовим фіскальним імперативом зниження нерівності ми визначили забезпечення доходів населення на рівні фактичного прожиткового мінімуму. Чим вищим в країні буде цей рівень, тим більше виконуватиметься зазначений імператив, вищим буде добробут населення й меншою диференціація доходів і нерівність. Базовими соціальними показниками в Україні є прожитковий мінімум та мінімальна ЗП. Для порівняння аналізованих соціальних стандартів у міжнародному вимірі використаємо показник мінімальної ЗП.

Аналізуючи цей показник станом на 1 січня 2023 р., зазначимо, що 22 із 27 країн-членів ЄС, включаючи Кіпр, мали національну законодавчо затверджену мінімальну ЗП. Країнами ЄС без національної мінімальної зарплати були Данія, Італія, Австрія, Фінляндія та Швеція. Щомісячна мінімальна ЗП значно різниться в країнах-членах: від 399 євро в Болгарії до 2387 євро в Люксембурзі (табл. 1) [8].

Таблиця 1

Мінімальна заробітна плата в окремих країнах – членах ЄС та країнах-кандидатах станом на 1 січня 2013 та 2023 рр.

Країна	Січень 2013 р., €/міс.	Січень 2023 р., €/міс.	Середньорічний темп 2013–2023, %
Група 1 (понад 1500 €/міс.)			
Люксембург	1 874	2 387	2,4
Німеччина	-	1 987	-
Бельгія	1 502	1 955	2,7

Країна	Січень 2013 р., €/міс.	Січень 2023 р., €/міс.	Середньорічний темп 2013–2023, %
Нідерланди	1 469	1 934	2,8
Ірландія	1 462	1 910	2,7
Франція	1 430	1 709	1,8
Група 2 (1000–1500 €/міс.)			
Словенія	784	1 203	4,4
Іспанія	753	1 167	4,5
Група 3 (менше 1000 €/міс.)			
Кіпр	-	940	-
Португалія	566	887	4,6
Мальта	703	835	1,7
Литва	290	840	11,2
Греція	684	832	2,0
Польща	393	746	6,6
Естонія	320	725	8,5
Чехія	318	717	8,5
Словаччина	338	700	7,6
Хорватія	372	700	6,5
Латвія	287	620	8,0
Румунія	158	606	14,4
Угорщина	335	579	5,6
Болгарія	159	399	9,7
Країни-кандидати та потенційні кандидати			
Чорногорія	-	532	-
Туреччина	416	501	1,9
Сербія	239	460	6,8
Північна Македонія	199	359	-
Албанія	150	298	7,1
Україна	104	163	-

Джерело: складено авторкою за [8].

Серед семи країн-кандидатів і потенційних кандидатів п'ять мали встановлену законодавством мінімальну ЗП (Північна Македонія, Чорногорія, Албанія, Сербія та Туреччина), натомість у Боснії і Герцеговині та Косово немає офіційно встановленої мінімальної ЗП.

Виходячи з рівня мінімальної місячної ЗП, що діє на 1 січня 2023 р., вираженої в євро, відповідні держави-члени ЄС можна розділити на три різні групи (див. табл. 1, країни, що не входять до ЄС, показані окремо).

Група 1 з національною мінімальною ЗП понад 1500 євро на місяць. До цієї групи входять Люксембург, Німеччина, Бельгія, Нідерланди, Ірландія та Франція. Їх національна мінімальна зарплата коливалася від 1709 євро у Франції до 2387 євро в Люксембурзі.

Група 2 з національною мінімальною ЗП вищою за 1000 євро, але нижчою за 1500 євро в місяць. Ця група охоплює Словенію та Іспанію. Їх національна мінімальна зарплата становила 1167 євро в Іспанії та 1203 євро в Словенії.

Група 3 з національною мінімальною зарплатою менше 1000 євро за місяць. Ця група включає Кіпр, Португалію, Мальту, Литву, Грецію, Польщу, Естонію, Чехію, Словаччину, Хорватію, Латвію, Румунію, Угорщину та Болгарію. Мінімальна ЗП в країні коливалася від 399 євро в Болгарії до 940 євро на Кіпрі.

Усі країни-кандидати та потенційні кандидати з національною мінімальною ЗП належать до групи 3 із мінімальними рівнями ЗП від 163 євро в Україні до 532 євро в Чорногорії.

Середньорічні темпи зростання в період з січня 2013 р. по січень 2023 р. були найвищими в Румунії (+14,4%), після неї у Литві (+11,2%) та Болгарії (+9,7%). Серед країн-членів ЄС найнижчі середньорічні темпи зростання спостерігались на Мальті (+1,7%), у Франції (+1,8%) і Греції (+2,0%).

З представленого аналізу видно, що Україна як країна-кандидат на вступ до ЄС має найнижчий показник законодавчо затвердженої ЗП. Це свідчить про низький рівень добробуту населення в Україні і виконання базового фіскального імперативу зниження нерівності доходів та багатства в суспільстві у міжнародному вимірі. Відповідно, одним із ключових пріоритетів в державі має бути підвищення цього показника, однак не просто в абсолютному вимірі, а з

урахуванням нормативів купівельної спроможності. Це сприятиме зниженню нерівності доходів та багатства в суспільстві, соціальної напруги та підвищенню статусу України на міжнародному рівні.

Одним з імперативів формування фінансових ресурсів держави ми виділили прогресивну систему оподаткування доходів фізичних осіб. Диференціація підходів до оподаткування доходів громадян, яка присутня у багатьох країнах світу, нині не дає змоги стверджувати про наявність прогресивної системи оподаткування доходів громадян в чистому вигляді. Зазвичай присутня різниця в справлянні податків з трудових доходів населення, які переважно оподатковують за прогресивною системою, та з доходів від капіталу, в оподаткуванні яких переважає пропорційна ставка.

Узагальненими показниками, які характеризують ступінь прогресії та рівень оподаткування доходів населення, є найвищі законодавчо встановлені та середні ставки персонального прибуткового податку. Розширимо коло країн дослідження, розглянувши показники середніх ставок персонального прибуткового податку із заробітної плати в країнах ОЕСР (табл. 2).

З представленої таблиці видно значну диференціацію середніх ставок персонального прибуткового податку за країнами ОЕСР. Високі рівні аналізованого показника у 2022 р. спостерігаються в Данії – 35,5%, Ісландії – 28,1%, Бельгії – 26,4%, Ірландії – 23,5%, Австралії – 23,0%, Фінляндії – 20,8%, Італії й Новій Зеландії – 20,1%, Люксембурзі – 19,8%, Норвегії – 19,4% та Канаді – 19,2%. Натомість нульовий рівень оподаткування ЗП є у Чилі, Колумбії і Коста-Риці, а низький у Польщі – 4,9%, Кореї – 6,6%, Японії – 7,9%, Чехії – 8,5%, Греції – 9% та Мексиці – 9,9%.

Середня ставка персонального прибуткового податку із заробітної плати в країнах – членах ОЕСР у 2007–2022 рр.

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Австралія	23,4	22,6	22,1	22,3	22,3	23,0	23,1	23,4	24,1	24,3	24,4	24,7	23,6	24,1	23,2	23,0
Австрія	15,8	16,2	14,7	15,0	15,5	15,9	16,3	16,6	17,0	14,1	14,5	14,8	15,2	14,7	15,2	15,2
Бельгія	28,1	28,5	28,3	28,7	28,8	28,7	28,4	28,4	28,0	26,8	26,6	25,9	25,4	25,3	25,5	26,4
Канада	19,4	19,5	19,3	19,0	18,9	18,6	18,8	19,1	19,2	18,5	18,7	18,7	18,5	19,2	19,1	19,2
Чилі	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Колумбія	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Коста-Ріка	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д	н/д
Чехія	10,4	11,1	11,3	11,5	12,1	11,9	11,9	12,1	12,4	12,7	13,2	13,6	14,0	14,2	8,7	8,5
Данія	30,8	38,6	37,2	36,3	36,4	36,5	36,1	36,0	36,1	36,1	36,0	35,6	35,6	35,4	35,5	35,5
Естонія	18,1	17,3	16,8	16,7	16,9	17,1	17,5	17,6	16,9	16,8	16,8	13,0	14,1	14,5	15,7	16,8
Фінляндія	23,7	24,2	23,0	22,3	22,2	21,8	22,5	22,6	22,6	22,0	20,9	20,6	20,5	20,8	20,8	20,8
Франція	14,1	14,1	14,2	14,2	14,2	14,4	14,5	14,6	14,8	14,7	14,6	16,5	16,7	15,8	16,3	16,2
Німеччина	21,0	21,2	20,6	18,7	18,9	19,1	19,1	19,1	19,2	19,1	19,0	19,1	19,1	18,5	17,6	17,7
Греція	9,7	9,0	8,7	7,1	10,4	10,0	8,4	8,6	8,3	9,3	9,2	9,5	9,7	8,4	8,8	9,0
Угорщина	21,8	21,3	20,8	14,4	17,6	16,6	16,0	16,0	16,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Ісландія	26,7	27,1	26,1	27,4	28,2	28,5	28,9	28,8	29,2	28,9	28,2	28,2	28,2	28,1	28,1	28,1
Ірландія	17,0	17,1	18,9	20,1	22,0	22,4	22,8	22,9	22,0	21,4	21,3	21,6	22,0	22,7	23,3	23,5
Ізраїль	13,3	11,2	9,8	9,0	9,1	8,7	8,6	9,1	9,6	10,0	9,7	9,7	10,1	10,4	10,8	10,9
Італія	19,7	20,0	20,2	20,7	21,3	21,5	21,6	21,5	21,6	21,6	21,7	21,7	22,0	20,7	18,7	20,1
Японія	8,1	8,0	7,9	7,6	7,6	7,6	7,6	7,7	7,8	7,9	7,9	7,9	7,9	7,8	7,8	7,9
Корея	4,7	4,5	4,1	4,5	3,9	4,3	4,6	4,7	4,9	5,3	5,5	5,9	6,1	6,1	6,4	6,6
Латвія	19,3	18,2	17,6	21,5	19,7	19,8	19,1	19,1	18,4	18,4	18,7	17,7	17,6	17,3	16,0	16,0
Литва	22,2	20,4	13,2	13,1	13,3	13,5	13,7	13,6	13,9	14,0	13,7	13,2	17,0	16,5	16,9	17,6
Люксембург	15,6	15,3	14,0	14,6	15,3	15,8	17,2	17,7	18,0	18,2	16,7	17,3	17,7	18,8	19,1	19,8
Мексика	4,6	3,8	4,1	4,8	7,9	8,2	8,5	8,8	9,1	9,4	9,8	9,0	9,6	9,9	9,9	9,9
Нідерланди	14,6	15,5	16,6	16,2	16,4	16,7	16,2	15,3	17,1	16,6	17,2	17,5	16,3	16,0	15,8	16,1

Країна	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Нова Зеландія	21,1	20,5	18,1	17,0	15,9	16,5	16,9	17,3	17,6	18,0	18,3	18,6	19,0	19,3	19,4	20,1
Норвегія	21,7	21,8	21,5	21,5	21,6	21,4	21,4	20,5	20,3	19,7	19,3	19,2	19,1	19,3	19,1	19,4
Польща	6,8	7,2	6,6	6,7	6,8	6,9	6,9	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,2	6,3	6,4	4,9
Португалія	11,4	11,0	10,5	11,2	12,3	11,8	16,4	16,2	17,4	16,6	16,5	15,9	16,4	16,6	17,1	17,1
Словаччина	9,2	9,7	8,2	8,5	9,6	9,6	9,6	9,7	9,9	10,1	10,3	10,6	10,8	10,2	10,5	10,9
Словенія	10,8	11,0	10,8	11,2	11,3	11,2	11,0	11,2	11,2	11,4	11,6	12,0	12,3	11,9	12,4	11,5
Іспанія	14,2	13,0	13,5	15,4	15,7	16,5	16,6	16,6	14,9	14,9	14,8	14,9	14,9	14,4	15,1	15,0
Швеція	20,6	19,9	18,4	17,8	17,9	17,9	18,1	17,4	17,6	17,9	18,0	18,1	17,6	17,6	17,4	17,3
Швейцарія	11,7	11,1	11,2	11,3	11,2	11,0	11,1	10,7	10,7	11,0	11,0	11,2	11,3	11,4	11,8	12,1
Туреччина	14,8	11,3	11,3	11,6	11,6	11,8	12,0	12,3	12,4	12,4	13,2	13,6	14,0	13,9	14,4	11,2
Великобританія	17,7	16,4	16,1	16,2	15,6	15,4	14,6	14,3	14,1	14,1	14,0	14,0	13,9	13,8	14,0	14,3
США	17,2	17,7	16,5	17,0	18,0	18,0	17,8	18,0	18,0	18,2	18,5	16,1	16,2	16,6	17,0	17,2
22 країни ЄС – члени ОЕСР	17,0	17,3	16,5	16,4	17,0	17,1	17,3	17,3	17,3	17,0	17,0	16,9	17,1	16,9	16,7	16,9
Середнє за країнами ОЕСР	15,2	15,1	14,5	14,5	14,9	15,0	15,1	15,1	15,2	15,1	15,1	15,0	15,1	15,0	15,0	15,0

Джерело: складено авторкою за [9].

Аналіз наведених показників у динаміці свідчить про загальну тенденцію щодо їх зниження: якщо у 2007 р. середнє значення за країнами ОЕСР становило 15,2%, то у 2022 р. – 15,0%. Однак в окремих країнах відбулося зниження середньої ставки персонального прибуткового податку із ЗП, а в інших – зростання. Найбільшою мірою досліджуваний показник протягом аналізованого періоду збільшився в Данії (з 30,8% до 35,5%), Ірландії (з 17,0% до 23,5%), Люксембурзі (з 15,6% до 19,8%), Мексиці (з 4,6% до 9,9%) та Португалії (з 11,4% до 17,1%). У свою чергу зменшення відбулось в Естонії (з 18,1% до 16,8%), Фінляндії (з 23,7% до 20,8%), Німеччині (з 21,0% до 17,7%), Угорщині (з 21,8% до 15,0%), Ізраїлі (з 13,3% до 10,9%), Латвії (з 19,3% до 16,0%), Литві (з 22,2% до 17,6%), Польщі (з 6,8% до 4,9%), Швеції (з 20,6% до 17,3%), Туреччині (з 14,8% до 11,2%) та Великобританії (з 17,7% до 14,3%).

Тенденції щодо зниження рівня оподаткування ЗП пояснюються поширенням міжнародної податкової конкуренції, особливо у сфері справляння податків з доходів фізичних осіб. Гармонізація оподаткування, яка покликана протидіяти міжнародній податковій конкуренції, практично не поширюється на справляння персонального прибуткового податку. Так, на рівні ЄС пряме оподаткування залишається винятковою прерогативою окремих держав-членів за умови дотримання основних свобод, закріплених у Договорі про функціонування ЄС.

Незважаючи на зазначене, у більшості країн ОЕСР та ЄС оподаткування ЗП здійснюється за прогресивною системою, про що свідчить наявність високого рівня найвищих законодавчо встановлених ставок персонального прибуткового податку. Загалом за країнами ОЕСР середній рівень найвищих законодавчо встановлених ставок персонального прибуткового податку зріс із 39,6% у 2007 р. до 41,0% у 2022 р. Це свідчить про зростання рівня прогресії в оподаткуванні доходів фізичних осіб. В країнах, що не є членами ЄС, найвищий рівень

аналізованого показника у 2022 р. спостерігається в Австралії (47,0%), Канаді (53,5%), Ізраїлі (50,0%) та Японії (55,9%).

Разом із цим важливим механізмом податкового регулювання у країнах ЄС залишаються прогресивні системи оподаткування доходів у вигляді ЗП. Аналіз ставок персонального прибуткового податку із ЗП в країнах-членах ЄС станом на 1 січня 2023 р. свідчить, що лише чотири країни (Болгарія, Естонія, Угорщина та Румунія) застосовують пропорційну ставку персонального прибуткового податку осіб із ЗП. Натомість усі інші країни мають в тій чи іншій мірі прогресивні шкали цього податку, починаючи від 2 ставок (Литва, Польща, Словаччина, Ірландія, Чехія, Хорватія) та закінчуючи найбільшою їх кількістю в Люксембурзі – 23 ставки (від 0% до 42%). Найбільший поріг доходу, до якого застосовується найвища ставка податку, спостерігається в Австрії – 1000000 євро та ставка 55%. Майже у половині країн-членів ЄС максимальна ставка персонального прибуткового податку становить 40 та більше відсотків.

Таким чином, аналіз систем оподаткування доходів фізичних осіб в країнах ЄС дає змогу зробити декілька узагальнень. У більшості країн – членів ЄС застосовуються прогресивні системи оподаткування доходів фізичних осіб загалом і заробітної плати зокрема, що дає змогу знижувати рівень соціальної напруги в суспільстві, пов'язаної з нерівномірним розподілом доходів та багатства. У багатьох країнах застосовуються нульові ставки персонального прибуткового податку, що свідчить про наявність так званого неоподаткованого мінімуму доходів громадян; такий підхід відповідає філософії відсутності податкового навантаження на доходи, які забезпечують першочергові потреби населення (прожитковий мінімум). Ставки та рівень прогресії залежать від соціально-економічного становища населення, фіскальних традицій, пріоритетів податкової політики країни та формуються під впливом міжнародної податкової конкуренції. Нарешті, загальне податкове навантаження на доходи фізичних осіб може формуватися з одного платежу

загальнодержавного рівня чи з декількох платежів, які формуються на різних рівнях адміністративно-територіального устрою країни й залежати від муніципалітету, в якому проживає особа.

Вважаємо, Україні слід взяти до уваги поширений світовий досвід справляння персонального прибуткового податку, особливо в частині застосування прогресивної системи цього податку. Беззаперечною є необхідність застосування нульової ставки або звільнення від оподаткування доходу на рівні фактичного прожиткового мінімуму. При встановленні меж доходу та інших ставок за шкалою доцільно врахувати світовий досвід і сучасне соціально-економічне становище держави. Так, чинна нині в Україні ставка у розмірі 18% є вищою за середній показник по країнах-членах ОЕСР. Зважаючи на процеси податкової конкуренції щодо оподаткування доходів фізичних осіб, вважаємо, що середній розмір ставок за шкалою має бути в межах 15%, що відповідає середньому рівню за країнами-членами ОЕСР.

Черговий фіскальний імператив, який доцільно розглянути в світлі зарубіжного досвіду, – це рівень оподаткування спадщини. Нерівність у багатстві часто є наслідком нерівності у власноруч створеному багатстві, яке само по собі зумовлене такими факторами, як відмінності в трудових доходах чи від підприємницької діяльності, віддачі від заощаджень та інвестицій, удачі, та через нерівність у спадковому багатстві. За деякими оцінками, у західних країнах частка спадщини в загальному багатстві коливається від 30% до 60% [10; 11]. Статистичні дані засвідчують, що за останні десятиліття частка успадкованого багатства в загальному багатстві домогосподарства зросла в деяких країнах, і очікується, що кількість і вартість спадщини зростатиме в майбутньому.

Емпіричні дослідження зарубіжних вчених підтверджують, що спадщина і подарунки відіграють значну роль у збереженні багатства в поколіннях, особливо між батьками та дітьми. Так, С. Бастані і Д. Вальденстром доводять, що міжгенераційна мобільність багатства, як правило, нижча, ніж міжгенераційна

мобільність доходу [6]. Грунтуючись на тому, якою мірою зв'язок між багатством батьків та дітей можна пояснити успадкуванням у Швеції, А. Адермон, М. Ліндаль і Д. Вальденстрем виявили, що спадщина та подарунки становлять принаймні половину співвідношення між багатством батьків і дітей, тоді як доходи та освіта можуть становити лише чверть [5]. Однак зазначені вчені також виявили, що багатство має тенденцію розсіюватися з часом, причому співвідношення багатства бабусь і дідусів з онуками було помітно нижчим, ніж співвідношення між батьками і дітьми.

Отже, податки на спадщину можуть бути виправдані для підвищення рівності можливостей. Розбиваючи концентрацію багатства та коригуючи фактори, які знаходяться поза контролем одержувачів, оподаткування спадщини та дарування може сприяти вирівнюванню умов гри для людей і, таким чином, підвищити рівність можливостей і покращити соціальну мобільність. Т. Пікетті, Е. Саез і Г. Зукман стверджують, що з меритократичної точки зору успадковане багатство має оподатковуватись за вищими ставками, ніж зароблені доходи та власність [7].

Незважаючи на беззаперечні аргументи необхідності застосування вищих ставок, ніж до трудових доходів, для оподаткування спадщини у світовій фіскальній практиці часто спостерігається інша ситуація. Характеризуючи національні підходи до оподаткування спадщини в країнах ОЕСР, зазначимо, що 24 з 38 країн ОЕСР справляють податки на передачу багатства. З них 20 справляють податок на спадщину зі спадкоємців. Лише чотири країни (Данія, Корея, Велика Британія та США) справляють податок на майно з померлих спадкодавців. Більшість країн, які справляють податки на спадщину чи майно, також справляють податок на дарування з передачі *inter vivos* (між живими людьми), як правило, з бенефіціара. Одна країна – Ірландія – справляє комбінований податок на спадщину та дарування, який враховує всі перекази майна, отримані бенефіціарами протягом їхнього життя. Латвія та Литва

оподатковують подарунки *inter vivos* персональним прибутковим податком осіб, але Латвія не оподатковує спадщину, тоді як Литва справляє окремий податок на спадщину [12].

У табл. 3 наведено інформацію щодо справляння податків на спадщину та майно в країнах ОЕСР. Десять країн ОЕСР скасували свої податки на майно чи спадщину, а дві країни ніколи не оподатковували передачу багатства. Австрія, Чехія, Норвегія, Словаччина та Швеція скасували свої податки на спадщину та майно з 2000 р. Ізраїль та Нова Зеландія скасували ці податки між 1980 та 2000 рр., Австралія, Канада та Мексика скасували ці податки до 1980 р., а Естонія та Латвія ніколи не стягували податок на спадщину чи майно. У відповіді на опитувальник ОЕСР країни повідомили про свої мотиви скасування або невведення податків на спадщину, майно та дарування. Ключовим фактором скасування або відмови від сплати податків на спадщину та нерухомість була відсутність політичної підтримки справляння цих податків. Це узгоджується з доказами того, що податки на спадщину та майно, як правило, непопулярні.

Таблиця 3

Податки на спадщину та майно в країнах ОЕСР

Країна	Назва податку	Рік введення вперше	Рік введення чинного податку	Урядовий рівень
Бельгія	Спадковий обов'язок	1795	1936	Регіональний/державний ¹
Чилі	Податок на спадщину та дарування	1915	1915	Національний
Данія	Податок на спадщину та дарування	1792	1995	Національний
Фінляндія	Податок на спадщину	1940	1940	Національний

Країна	Назва податку	Рік введення вперше	Рік введення чинного податку	Урядовий рівень
Франція	Податок на безкоштовні перекази	1791	1791	Національний
Німеччина	Податок на спадщину та податок на дарування	1906	1974	Національний
Греція	Податок на спадщину	1836	2001	Національний
Угорщина	Спадковий обов'язок	1918	1918	Національний
Ісландія	Податок на спадщину	1792	2004	Національний
Ірландія	Податок на придбання капіталу	1894	1976	Національний
Італія	Податок на спадщину та дарування	1862	2006	Національний
Японія	Податок на спадщину	1950	1950	Національний
Корея	Податок на спадщину та податок на дарування	1950	1950	Національний
Литва	Податок на спадщину	1990 ²	2003	Національний / місцевий
Люксембург	Податок на спадщину	1817	1817	Національний
Нідерланди	Податок на спадщину та дарування	1859	1956	Національний
Польща	Податок на спадщину та дарування	1920	1983	Національний
Португалія	Гербовий збір на спадщину та подарунки	1959	2004	Національний

Країна	Назва податку	Рік введення вперше	Рік введення чинного податку	Урядовий рівень
Словенія	Податок на спадщину та дарування	1988	2006	Національний
Іспанія	Податок на спадщину та дарування	1798	1988	Національний/регіональний ³
Швейцарія	Податок на спадщину та дарування	1870	1986	Регіональний/державний ⁴
Туреччина	Податок на спадщину та дарування	1959	1959	Національний
Великобританія	Податок на спадщину	1894	1986	Національний
США	Податок на майно та дарування	1916	1916	Національний ⁵

Примітки: ¹ інформація про Бельгію стосується Брюссельського столичного регіону; ² через податкові пільги спадщина фактично не оподатковувалась між 1990 і 1998 роками; ³ центральний уряд адмініструє податок, проте регіональні органи можуть регулювати пільги бази, ставки, відрахування та окремі адміністративні процедури; ⁴ інформація про Швейцарію стосується кантону Цюріх; ⁵ податки на спадщину на рівні штату в таблиці не наведено.

Джерело: [12].

В рамках нашого дослідження надзвичайно актуально розглянути ставки податків на спадщину в окремих країнах світу. Рівень багатства та ставки податку на спадщину, до якого вони застосовуються, суттєво відрізняються в різних країнах. За даними ОЕСР сім країн застосовують фіксовані ставки податку на спадщину чи майно (коливаються від 4% до 40%), а п'ятнадцять – прогресивні (коливаються від 1% до 80%). З цих 15 країн усі, крім однієї, застосовують численні прогресивні ставки, де, по-перше, гранична ставка зростає разом із вартістю спадщини, а по-друге, окремі та зазвичай вищі схеми оподаткування застосовуються до більш далеких родичів і не пов'язаних осіб

(Бельгія, Чилі, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Японія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Польща, Словенія, Іспанія та Швейцарія). Корея застосовує одну шкалу прогресивних ставок до всіх спадкоємців.

Представлені дані свідчать про неоднозначні підходи щодо застосування податків на спадщину у світовій фіскальній практиці. Попри очевидність необхідності встановлення для спадщини вищих ставок податку, ніж для трудових доходів, такий підхід є непопулярним, основним чином через політичні причини. Натомість очевидною є тенденція щодо застосування вищих ставок при оподаткуванні спадщини від далеких родичів, або за відсутності родинних зв'язків. Зважаючи на те, що в Україні більшість об'єктів спадщини, що передаються між членами сім'ї не першого та другого ступеня споріднення, оподатковуються за ставкою 5%, доцільно врахувати зарубіжний досвід та передбачити більш диференційовані підходи при оподаткуванні спадщини. Зокрема, за критерії диференціації доцільно взяти родинні зв'язки між спадкодавцем та спадкоємцем, вид та вартість об'єкта спадщини. Вважаємо за необхідність запровадження мінімальних ставок у розмірі до 5% для спадщини від членів першого та другого ступенів споріднення з диференціацією для таких ступенів. Для спадкоємців, які не мають родинних зв'язків, доходи у вигляді спадщини варто оподатковувати на рівні трудових доходів. При оподаткуванні успадкування об'єктів нерухомості доцільно брати до уваги соціальні норми житла на особу. Житлову нерухомість в межах таких норм недоцільно включати до об'єктів оподаткування. При оподаткуванні інших об'єктів спадщини, як то фінансові активи, ставки доцільно диференціювати за вартістю таких об'єктів.

Вагомим інструментом регулювання економічної нерівності в суспільстві є податки на споживання. Таке регулювання базується на застосуванні нижчих ставок податків щодо продуктів першої необхідності й підвищених до предметів розкоші й шкідливих для життя й здоров'я товарів. Світовий досвід підтверджує імперативність застосування диференційованих ставок ПДВ. Типовим

прикладом податкової політики у сфері запровадження окремих ставок ПДВ на різні товари та послуги є країни-члени ЄС. Незважаючи на наявність обов'язкових підходів щодо гармонізації справляння цього податку, Директива Ради Європи 2006/112/ЄС від 28.11.2006 р. «Про загальну систему податку на додану вартість» [13] дає змогу країнам застосовувати диференційовані ставки ПДВ. Зазначеною директивою передбачено застосування стандартної ставки ПДВ на рівні не нижче 15% та встановлено можливість використовувати дві знижені ставки цього податку не нижче 5% та, у виняткових випадках, ще одну, яка має бути менша за 5%.

У табл. 4 представлено ставки ПДВ, що діють в країнах-членах ЄС станом на 1 січня 2021 р. Представлена таблиця засвідчує наявність таких ставок ПДВ в країнах-членах ЄС: стандартної, зниженої, наднизької, проміжної та тимчасових. За найвищими стандартними ставками ПДВ справляють в Угорщині (27%), а також Хорватії, Данії та Швеції (25%). Найнижча стандартна ставка ПДВ в ЄС застосовується в Люксембурзі – 17%, за ним слідує Мальта (18%), Кіпр, Німеччина й Румунія (19%). Середній рівень стандартної ставки ПДВ в ЄС – 21%. Майже всі країни-члени ЄС застосовують знижені ставки аналізованого податку (19 з яких мають дві таких ставки), винятком є лише Данія, яка не скористалася цим правом. Наднизька ставка ПДВ у розмірі до 5% діє у п'яти країнах: Ірландії (4,8% на продукти харчування), Іспанії (4% на продукти харчування, книги, газети та періодичні видання, фармацевтичні товари), Франції (2,1% на продукти харчування, газети та періодичні видання, фармацевтичні товари), Італії (4% на книги, газети, періодичні видання, продукти харчування, плату за телебачення й деякі товари сектору нерухомості), і Люксембурзі (3% на мінеральні води, продукти харчування, книги, газети, періодичні видання, одяг та взуття для дітей, плату за телебачення, деякі товари сектору нерухомості тощо).

Таблиця 4

**Ставки ПДВ, що застосовуються у країнах – членах ЄС станом на 1 січня
2021 р.**

Країна	Наднизька	Знижена	Стандартна	Проміжна	Тимчасова
Бельгія	-	6 / 12	21	12	
Болгарія	-	9	20	-	-
Чехія	-	10 / 15	21	-	-
Данія	-	-	25	-	-
Німеччина	-	7	19	-	-
Естонія	-	9	20	-	-
Ірландія	4,8	9 / 13,5	23	13,5	21*
Греція	-	6 / 13	24	-	-
Іспанія	4	10	21	-	-
Франція	2,1	5,5 / 10	20	-	-
Хорватія	-	5 / 13	25	-	-
Італія	4	5 / 10	22	-	-
Кіпр	-	5 / 9	19	-	-
Латвія	-	5 / 12	21	-	-
Литва	-	5 / 9	21	-	-
Люксембург	3	8	17	14	
Угорщина	-	5 / 18	27	-	-
Мальта	-	5 / 7	18	-	-
Нідерланди	-	9	21	-	-
Австрія	-	10 / 13	20	13	5**
Польща	-	5 / 8	23	-	-
Португалія	-	6 / 13	23	13	
Румунія	-	5 / 9	19	-	-
Словенія	-	5 / 9,5	22	-	-
Словаччина	-	10	20	-	-
Фінляндія	-	10 / 14	24	-	-
Швеція	-	6 / 12	25	-	-

*Примітки: * стандартну ставку ПДВ тимчасово знижено з 23% до 21% з 09.09.2020 по 28.02.2021; ** тимчасова знижена ставка з 01.07.2020 по 31.12.2021.*

Джерело: складено авторкою за [14].

Відповідно до норм Директиви 2006/112/ЄС в окремих країнах-членах співтовариства застосовуються проміжні ставки ПДВ не нижче 12%: Бельгії –

12%, Ірландії – 13,5%, Люксембурзі – 14%, Австрії та Португалії – 13%. Крім цього, у певний період часу деякі країни-члени ЄС застосовували тимчасові ставки ПДВ. Так, у зв'язку із наслідками світової пандемії COVID-19, такі ставки діяли у Німеччині (з 1 липня до 31 грудня 2020 р.) – 16%, Ірландії (з 1 вересня 2020 р. до 28 лютого 2021 р.) – 21%, Австрії (з 1 липня 2020 р. до 31 серпня 2021 р.) – 5%.

Нині в Україні частково застосовується практика встановлення знижених ставок ПДВ, однак мета їх застосування не завжди пов'язана із підтримкою споживачів, а часто зумовлена лобіюванням інтересів виробників. Як уже зазначалося, крім стандартної ставки ПДВ у розмірі 20%, в Україні діють знижені ставки 14% та 7%. Проте найважливішою проблемою української практики застосування знижених ставок ПДВ є те, що вони не охоплюють продукти харчування. Натомість, диференціація доходів населення свідчить про велику питому вагу витрат на продукти харчування у сукупності всіх витрат. Тому запровадження знижених ставок податку на таку категорію товарів дасть змогу знизити на них ціни та покращити споживчий кошик населення.

Однією із обов'язкових умов зниження диференціації доходів та багатства населення в Україні є застосування підвищених ставок податку на елітне майно заможних громадян. Такі підходи в теоретичному розумінні необхідно розглядати з позиції концепції оподаткування багатства. У світовій фіскальній практиці присутні два напрями оподаткування багатства: як окремий податок на чисте багатство та як справляння майнових податків з диференціацією підходів щодо окремих об'єктів оподаткування.

Концепція податку на чисте багатство подібна до податку на нерухомість. Але замість того, щоб оподатковувати лише нерухомість, він охоплює всі багатства, якими володіє особа. Кількість країн ОЕСР, які справляють податки на чисте багатство фізичних осіб, скоротилася з 12 у 1990 р. до 4 у 2017 р. Є багато країн ОЕСР, які раніше мали податки на багатство, але скасували їх у

1990-х і 2000-х роках, включаючи Австрію (у 1994 р.), Данію (у 1997 р.), Німеччину (у 1997 р.), Нідерланди (у 2001 р.), Фінляндію, Ісландію, Люксембург (всі три в 2006 р.) і Швецію (в 2007 р.). Хоча Іспанія технічно не скасувала свій податок на багатство, однак у 2008 р. вона запровадила 100% податковий кредит, зменшивши зобов'язання всіх платників податку на багатство до нуля. Проте після кризи Ісландія та Іспанія відновили податки на чисте багатство як тимчасові заходи фіскальної консолідації [15].

Як свідчить фіскальна практика, у 2022 р. лише три європейські країни ОЕСР справляли податок на чисте багатство, а саме Норвегія, Іспанія та Швейцарія. Франція та Італія справляли податок на майно з обраних активів, але не з чистого капіталу особи як такого [16].

Для виправдання скасування податків на чисте багатство країнами було висунуто багато аргументів. Основні з них стосувалися витрат на ефективність і ризиків відтоку капіталу, зокрема у світлі збільшення мобільності капіталу та доступу заможних платників податків до податкових гаваней; зауваження, що податки на чисте багатство часто не досягали своїх цілей перерозподілу через вузьку базу оподаткування, а також ухилення від сплати податків; і занепокоєння щодо їх високих адміністративних витрат у порівнянні з їхніми обмеженими доходами. Певною мірою обмежені доходи, отримані від податків на багатство, зробили їх скасування більш обґрунтованим і можливим з політичної точки зору [15].

Представлений зарубіжний досвід справляння податку на чисте багатство свідчить про непоширеність нині такого типу оподаткування. Натомість світова фіскальна практика сповнена різноманітними механізмами майнового оподаткування, вибір яких залежить від фіскальних звичаїв та традицій, майнового й соціального становища населення, бюджетних обмежень тощо. Не виключаючи можливості запровадження в Україні податку на чисте багатство (особливо після закінчення війни з росією), відзначимо необхідність

реформування у відповідності зі світовою практикою майнових податків. Останні мають більшою мірою враховувати майнове становище громадян та володіти ознаками податків на багатство.

Передумовою збільшення рівності за доходами та багатством населення є високий рівень податкового контролю та відповідальності. В даному випадку доцільно розглянути досвід США як країни з високими стандартами податкового права.

Типовим порушенням податкового законодавства є неподання або невчасне подання податкової звітності. В Україні за таке порушення передбачено відповідальність у розмірі штрафу 340 грн., а за повторний випадок протягом року – 1020 грн. У США при запізненні подання звітності до 30 днів у 2023 р. передбачено штраф у розмірі 50 доларів, з 31 дня по 1 серпня – 110 доларів, після 1 серпня – 110 доларів (табл. 5).

Таблиця 5

**Штрафні санкції за неподання або невчасне подання інформації про
нараховане податкове зобов'язання у США**

Рік сплати	Запізнення до 30 днів	З 31 дня до 1 серпня	Після 1 серпня або не подано	Навмисне ігнорування
2024 р.	60 дол. США	120 дол. США	310 дол. США	630 дол. США
2023 р.	50 дол. США	110 дол. США	290 дол. США	580 дол. США
2022 р.	50 дол. США	110 дол. США	280 дол. США	570 дол. США
2021 р.	50 дол. США	110 дол. США	280 дол. США	560 дол. США
2020 р.	50 дол. США	110 дол. США	270 дол. США	550 дол. США

Джерело: складено авторкою за [17].

З наведеної таблиці видно, що штрафні санкції за наведене порушення законодавства систематично зростають, що свідчить про велику увагу до дієвості податкового контролю. Натомість в Україні штраф за аналізоване порушення більш ніж у 5 разів менший.

Податкове управління США розраховує штраф за несплату залежно від того, як довго прострочені податки залишаються неоплаченими. Несплатений податок – це загальна сума податку, яка має бути зазначена у декларації, за вирахуванням сум, сплачених у вигляді утримань, розрахункових податкових платежів та дозволених відшкодованих кредитів. Штраф за несплату не повинен перевищувати 25% суми несплачених податків [17]. Відповідно до ПКУ, якщо платник податків не сплачує узгоджену суму грошового зобов'язання до 30 календарних днів, передбачено штраф у розмірі 5% погашеної суми податкового боргу, а при затримці більше 30 календарних днів – 10%. Тобто максимальна сума штрафу в Україні за наведений вид порушення у два з половиною рази менша. Тому, ґрунтуючись на світовому досвіді, пропонуємо переглянути відповідальність за порушення податкового законодавства в Україні у напрямку її поступового збільшення.

Наведений зарубіжний досвід у більшості випадків підтверджує необхідність реалізації представлених нами фіскальних імперативів. Однак у багатьох випадках аналіз світової фіскальної практики досліджуваної царини показує необхідність врахування ймовірних ризиків. Тому вважаємо, що представлені механізми світової практики справляння податків є цінним досвідом для формування в Україні власних підходів застосування фіскального інструментарію для зменшення нерівності доходів та багатства в суспільстві з урахуванням соціально-економічного становища в країні.

Висновки

Зіставлення сформованих фіскальних імперативів зниження нерівності доходів та багатства з позитивною світовою практикою засвідчує, що переважна більшість застосовуваних в успішних економіках інструментів узгоджується з логікою таких імперативів і може слугувати орієнтиром для реформування податкової політики України. Водночас механічне перенесення зарубіжних моделей є неприйнятним, оскільки результативність кожного інструмента

залежить від соціально-економічного становища держави, фіскальних традицій та впливу міжнародної податкової конкуренції.

У частині базового соціального стандарту порівняння рівня мінімальної заробітної плати в країнах – членах ЄС та країнах-кандидатах виявляє найнижчий її законодавчо затверджений рівень саме в Україні. Це актуалізує потребу підвищення цього показника не лише в абсолютному вимірі, а насамперед з урахуванням нормативів купівельної спроможності, що безпосередньо сприятиме виконанню базового фіскального імперативу зниження нерівності та підвищенню добробуту населення.

Аналіз середніх і найвищих законодавчо встановлених ставок персонального прибуткового податку в країнах ОЕСР та ЄС підтверджує переважання прогресивних шкал оподаткування доходів громадян і наявність неоподаткованого мінімуму. З огляду на це Україні доцільно перейти до прогресивної системи оподаткування доходів фізичних осіб зі звільненням від оподаткування доходу на рівні фактичного прожиткового мінімуму, тоді як середній розмір ставок за шкалою обґрунтовано орієнтувати на рівень близько 15%, що відповідає середньому значенню по країнах – членах ОЕСР.

Світова практика оподаткування спадщини є неоднозначною, проте простежується стійка тенденція до застосування вищих ставок при переданні майна далеким родичам та особам без родинних зв'язків. Для України обґрунтованим видається запровадження диференційованих підходів за критеріями ступеня споріднення, виду й вартості об'єкта спадщини: мінімальних ставок для близьких родичів, оподаткування спадщини осіб без родинних зв'язків на рівні трудових доходів та врахування соціальних норм житла при успадкуванні нерухомості.

У сфері непрямого оподаткування зарубіжний досвід підтверджує імперативність диференціації ставок податку на додану вартість, насамперед поширення знижених ставок на продукти харчування, частка яких у витратах

малозабезпечених домогосподарств є найвищою. Щодо оподаткування багатства світова практика свідчить про обмежене застосування податку на чисте багатство й водночас про різноманіття механізмів майнового оподаткування, що зумовлює доцільність реформування вітчизняних майнових податків у напрямі врахування майнового становища громадян та надання їм ознак податків на багатство.

Нарешті, зіставлення рівня відповідальності за порушення податкового законодавства засвідчує суттєво нижчі штрафні санкції в Україні порівняно зі США, що обґрунтовує доцільність їх поступового посилення як передумови підвищення дієвості податкового контролю. Загалом проаналізований зарубіжний інструментарій фіскального регулювання нерівності доходів та багатства є цінним орієнтиром для формування власної моделі податкової політики України за умови обов'язкового врахування ймовірних ризиків та національної специфіки.

Список використаних джерел

1. Соколовська А. М., Райнова Л. Б. Вплив податків на нерівність доходів в Україні. *Фінанси України*. 2019. № 7. С. 72–91. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2019_7_6
2. Валігура Т. В. Теоретичний базис фіскального регулювання розподілу доходів та багатства в суспільстві. *Світ фінансів*. 2022. № 2 (71). С. 93–107.
3. Волохова І. С. Результативність податкового регулювання доходів фізичних осіб. *Український економічний часопис*. 2023. № 1. С. 5–10.
4. Пікетті Т. Капітал у XXI столітті / пер. з англ. Н. Палій. Київ : Наш Формат, 2016. 696 с.
5. Adermon A., Lindahl M., Waldenström D. Intergenerational Wealth Mobility and the Role of Inheritance: Evidence from Multiple Generations. *The Economic Journal*. 2018. Vol. 128, № 612. P. F482–F513. DOI: <https://doi.org/10.1111/eoj.12535>

6. Bastani S., Waldenström D. How Should Capital Be Taxed? *Journal of Economic Surveys*. 2020. Vol. 34, № 4. P. 812–846. DOI: <https://doi.org/10.1111/joes.12380>
7. Piketty T., Saez E., Zucman G. Rethinking Capital and Wealth Taxation. *World Inequality Lab Working Paper*. 2022. № 2022/18. URL: <https://wid.world/document/rethinking-capital-and-wealth-taxation-world-inequality-lab-working-paper-2022-18/>
8. Minimum Wage Statistics. *Eurostat*. 2023. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics
9. Taxing Wages – Comparative Tables. Average Income Tax Rate (% Gross Wage Earnings). *OECD.Stat*. URL: <https://stats.oecd.org/Index.aspx?QueryId=86408>
10. Wolff E. N. Inheriting Wealth in America: Future Boom or Bust? Oxford : Oxford University Press, 2015. 416 p. URL: <https://academic.oup.com/book/4852>
11. Piketty T., Zucman G. Wealth and Inheritance in the Long Run. *Handbook of Income Distribution*. Amsterdam : Elsevier, 2015. Vol. 2. P. 1303–1368. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780444594297000169>
12. Inheritance Taxation in OECD Countries. *OECD Tax Policy Studies*. Paris : OECD Publishing, 2021. 149 p. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/e2879a7d-en/index.html>
13. Council Directive 2006/112/EC of 28 November 2006 on the Common System of Value Added Tax. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0112>
14. VAT Rates Applied in the Member States of the European Union. Situation at 1st January 2021. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/system/files/2020-10/vat_rates_en.pdf
15. The Role and Design of Net Wealth Taxes in the OECD. *OECD Tax Policy Studies*. Paris : OECD Publishing, 2018. 112 p. URL: <https://www.oecd->

ilibrary.org/taxation/the-role-and-design-of-net-wealth-taxes-in-the-oecd_9789264290303-en

16. Enache C. Wealth Taxes in Europe. *Tax Foundation*. 2022. URL: <https://taxfoundation.org/net-wealth-tax-europe-2022/>
17. Information Return Penalties. *Internal Revenue Service*. URL: <https://www.irs.gov/payments/information-return-penalties>